

RÉGÉSZETI DOLGOZATOK

AZ EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
RÉGÉSZETI INTÉZETÉBŐL

10

DISSERTATIONES ARCHAEOLOGICÆ

EX INSTITUTO ARCHAEOLOGICO
UNIVERSITATIS DE ROLANDO EÖTVÖS NOMINATA

BUDAPEST 1969

A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG MUZEUMPOLITIKÁJA ÉS
KÖVETKEZMÉNYEI A MAGYAR MUZEUMOK
TÖRTÉNETÉBEN

Az 1918/19 évek története, mint ezt a most már feldolgozott anyag is többrétűen bizonyítja, új fejezetet nyitott a magyar muzeumok történetében is. Az első lépés a muzeumok területén még az 1918. évi polgári forradalom idejében történt. A magyar muzeumokba jutni az ezt megelőző időkben nagyon nehéz volt. Tanári ajánlás, magas protekció volt a két legszokottabb eszköz, melynek segítségével a muzeumba törekvő ifjú a muzeumba kerülhetett mint díjtalan gyakornok. Ez a "rang" megkövetelte, hogy viselője ugyanazt a munkát végezze naponta, betartva a hivatalos időt, mint már állásokba kinevezett kollégái, abban a reményben, hogy üresedés, vagy új állások kinevezése esetén maga is egy ilyenbe fog most már mint kinevezett tisztviselő kerülni. Ezeknek száma például a Magyar Nemzeti Múzeum osztályainak keretében nem is kevésre rugott s volt olyan is közöttük, aki 5-7 évig ilyen beosztásban dolgozott, míg sikerült státuszt kapnia. Az 1918. polgári forradalom kormánya ezt a helyzetet megszüntette és 1918. december 31.-én az összes díjtalan gyakornokokat újonnan rendszeresített állásba nevezte ki, megemelvén ez által a Magyar Nemzeti Múzeum személyzeti létszámát. Ez a tény is bizonyítja, hogy a forradalmi idők figyelme hamar a muzeumi területre terelődött.

A Tanácsköztársaság megszületése után már az első napokban olyan intézkedéseket hozott, melyek megmutatták, hogy a magyar közművelődés intézményei terén mélyreható változtatásokat és újításokat tervez. Megalakultak a különböző direktóriumok - a művészeti és muzeumi, a természettudományi, a könyvtári -, melyeknek feladata volt ezeken a területeken

uj beosztást, új életet teremteni. Mi itt elsősorban a muzeumi területen működő direktorium terveit és elképzeléseit kívánjuk ismertetni egészen röviden, hogy azután rámutassunk ennek a kezdeményezésnek következményeire, mellyel eddig még nem foglalkoztak. Ekkor Budapesten mint nagy közművelődési egységek a muzeológia terén a következő muzeumok működtek: a Magyar Nemzeti Múzeum, az Iparművészeti Múzeum, a Szépművészeti Múzeum. Voltak persze ezenkívül más muzeumok is, mint a Társadalmi Múzeum, Kereskedelmi Múzeum, Közlekedési Múzeum, Mezőgazdasági Múzeum. A Magyar Nemzeti Múzeum heterogén jellegű osztályokkal bírt, amelyek a múzeum fejlődése alatt alakultak ki és maradtak továbbra is a Nemzeti Múzeum kötelékében. Ezek voltak: a Széchenyi Könyvtár, az Érem- és Régiségtár, a Néprajzi Tár, az Ásvány és Óslénytár, Állattár, Növénytár. Volt még egy különálló osztálya, az Erzsébet Királyné Emlékmúzeum, mely azonban teljesen elkülönülve a Várban volt elhelyezve és külön dolgozó személyzettel nem bírt. Amint látható, a Nemzeti Múzeum eléggé különböző osztályokkal bírt. E téren akart a ki-nevezett direktorium új rendet teremteni, elkülöníteni a nem összetartozó osztályokat, belőlük új muzeumtípusokat kialakítani. A tervezet röviden a következő volt: az Iparművészeti Múzeum és a Szépművészeti Múzeum változatlanul marad, a Magyar Nemzeti Múzeumból kiválik a Széchenyi Könyvtár, mely önálló intézménnyé alakul, kiválnak a természettudományi gyűjtemények, az ásvány- és óslénytár, az állattár és növénytár, melyek a jövőben szintén önálló Természettudományi Múzeumot alkotnak, míg a többi gyűjteményből, melyek eddig Érem- és Régiségtár, valamint Néprajzi Tár néven szerepeltek, a következő egységek alakíttatnak: Antiquarium, tartalmazza az őskor, a római kor, népvándorláskor és Egyiptom emlékeit, valamint az e korszakokhoz tartozó éremgyűjteményeket; Néprajzi Múzeum, ebbe tartozik a tárgyi néprajz, ember földrajz, demografia, általános ethno-

logia és néplélektan, folklóre; Kulturhistoriai Múzeum, anyaga: társadalmi rétegek, azok lakásai, osztálytagozódás, foglalkozások, céh- és ipartörténeti emlékek, viselettörténeti gyűjtemény, fegyvertörténet, tudományos eszközök tára, s a korabeli érmek gyűjteménye; ehhez csatolják az addig a Szépművészeti Múzeumhoz tartozó Történelmi Képcsarnokot, mely történeti rajz és metszetgyűjteményt tartalmaz.

Az új beosztással természetesen tervbe vették az addigi osztályok profiljának bizonyos változtatásait, melyek anyag átadásokat tesznek szükségessé, amire nézve már a bizottságokat is eleve kijelölték. A későbbi tervek folyamán azután az itt felsorolt új muzeumtipusok között bizonyos változtatásokat terveztek, elhatározták egy Művelődéstörténeti Múzeum létesítését, mely magában foglalta volna a régiségtárat, - lemondtak tehát egy antiquarium létesítéséről - közép és újkori művelődéstörténeti gyűjteményt, éremtárat, történelmi képcsarnokot. A Néprajzi Múzeumot a későbbi tervek kapcsán egy Néptudományi Intézettel kapcsolták volna össze, neve is ehhez képest változott volna. Ez volt tehát a terv, mely az eddigi muzeumi területet alaposan megváltoztatta volna. Említsük meg itt, hogy Hopp Ferenc keletázsiai gyűjteményét a magyar államra hagyta, ezt a Tanácsköztársaság elfogadta és mindjárt tervbe vették ezzel kapcsolatban egy Ázsiai Tudományos Intézet felállítását is. Kun Béla javaslatára egy Kommunista Proletár Múzeum felállítása is tervbe vétetett, mely a munkásmozgalmak történetét ölelte volna föl. Ezek szerint tehát a következő nagy közgyűjtemények álltak volna a terv megvalósulása esetén: Művelődéstörténeti Múzeum, Szépművészeti Múzeum, Iparművészeti Múzeum, Természettudományi Múzeum, Néptudományi Intézet és Múzeum, Ráth György Múzeum, Keletázsiai Művészeti Múzeum, Kommunista Proletár Múzeum. A muzeumi dolgozók részéről a tervezettel kapcsolatban az ellen merült

föl kifogás, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum névszerint is, tényleg is megszűnik. E kifogásuknak a dolgozók hangot is adtak a direktoriummal folytatott tárgyalásokban.

A tervezet a múzeumok terén határozottan haladó és előre mutató. Az addigi különféle profilu osztályokkal rendelkező múzeumot, határozott és egységes profilu múzeummal váltja föl, megmutatva és kijelölve egyúttal a múzeumok fejlesztésének irányvonalát is. A Tanácsköztársaság korszakának elvitathatatlan érdeme ez a tervezet, mely egyúttal az érdeklődés előterébe vonta a múzeumügyet és rámutatott ennek fontosságára.

Amire eddig nem figyeltünk föl, az az, hogy a Tanácsköztársaság bukását követő idők most már nem mulasztották el elővenni a magyar múzeumok fejlesztésének ügyét és a következő másfél évtized alatt kétszer is nagyszabásu rendeletekkel próbálták a múzeumok fejlődésének ügyét előbbrevinni. Az első az 1922. évi XIX. törvénycikk, mely "Gyűjteményegyetemi törvény" címen is ismeretes. Ez a nagy magyar közgyűjteményeket hozzájuk véve a teljesen heterogén Országos Levéltár intézményét is, autonóm testté szervezte, melyeknek működését egy tanács irányította, melynek tagjai részben a gyűjtemények vezető tisztviselőiből, részint egyetemi tanárokból és gyűjtőkből s donátorokból kerültek ki. A "gyűjteményegyetemi" törvény mióta valósít meg azokból a tervekből, melyek annak idején a Tanácsköztársaság direktóriumainak tervezéseiben jók-nak és időszerűeknek bizonyultak. Talán éppen az időbeli közelség akadályozta meg a törvény elkészítőit abban, hogy ezekből a tervekből bármit is a magukévá tegyenek.

A Gyűjteményegyetem nem váltotta be a hozzá fűződő reményeket és ezt a Kultuszkormány intéző szervei is hamar belátták. Így jött létre az 1934. évi VIII. törvénycikk a "Magyar Nemzeti Múzeum önkormányzati szervezetébe tartozó intézmények-

ról." Az új törvény szerint összetartozó intézményeknek közös neve lett a Magyar Nemzeti Múzeum. Bennmaradt a szervezetben az Országos Levéltár és az Országos Széchényi Könyvtár, holott ezek teljesen más irányú intézmények egy múzeumokból alkotott szervezetben. A Nemzeti Múzeum három természettudományi tárából "Természettudományi Múzeum" lett, e téren tehát végre teljesült a Tanácsköztársaság egészséges elképzelése. Megalakult a Magyar Történeti Múzeum, melynek alapját az Érem- és Régiségtár képezte. Lehetetlen ebben nem látnunk a Tanácsköztársaság tervét a Művelődéstörténeti Múzeum létesítéséről. Ha azonban megnézzük, hogy az új törvény minő osztályokból állítja össze ezt az új múzeumtypust: Régészeti-tár, Történeti-tár, Éremtár, Néprajzi-tár, Iparművészeti-tár, akkor megállapíthatjuk, hogy elveszi az önállóságot a kitűnően működő Iparművészeti Múzeumtól és alárendeltté teszi a Néprajzi Osztály fejlesztését is. Ezeknek az intézkedéseknek fejlődést gátló erejük volt és hosszú ideig tartó érvényben létük esetén két tudományszaknak a fejlődését is megakadályozta volna múzeumi téren. Megemlítjük, hogy a Történeti Arcképcsarnokot, majd rövid időn belül a Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeumot is ehhez a múzeumhoz csatolták, holott az utóbbi tudományos kapcsolatát egy Magyar Történeti Múzeummal mindenesetre nehéz volna megmagyarázni.

Ha most figyelmesen áttekintjük a nagy magyar közgyűjtemények területén a Tanácsköztársaság után történt intézkedéseket, meg kell ismételtten állapítanunk, hogy a magyar múzeológia fejlődését elősegítő, azt támogató intézkedések mind megjelennek a Tanácsköztársaság múzeumi tervei között, mint haladó, előremutató vonások, melyeket a század huszasharmincas éveiben, ha részben is, át kell venniök az új múzeumi rendeletek készítőinek. Ez mutatja a Tanácsköztársaságnak e téren mutatkozó nagy érdemét, melyet azután a főlzabadulás utáni rendeletek valósítottak meg a kor kívánalmainak megfele-

lően.

Említsük még meg, hogy a Tanácsköztársaság köztulajdonba vette a magyar magángyűjtemények tetemes részét is, és azok anyagából felejthetetlen kiállítást rendezett a Mücsarnokban, mely a 133 napnak legnagyobb művészeti eseménye volt. Említsük meg azt is, hogy a muzeumok, dolgozóival a munkásság számára előadásokat, tanfolyamokat tartatott, melyeket szép számmal látogatott a közönség. Ez is olyan kezdeményezés volt, mely a következő korszakban is megmaradt és eszközeül szolgált a tudomány terjesztésének.

Oroszlán Zoltán

/Jegyzet: A fenti előadás elhangzott a Magyar Régészeti, Művészettörténeti és Éremtani Társulat 1969. április hó 9-én tartott felolvasó ülésén.